

VODNÍ TOKY

Páteří Babiččina údolí je řeka Úpa, do ní se vlévá voda z menších potoků a potůčků. Na tyto vody a jejich blízké okolí je také vázána celá řada živočišných druhů.

Morčák velký (*Mergus merganser*) je druh kachny, která hnízdí v dutých stromech na břehu vodního toku. Z toho důvodu je důležité ponechávat břehové porosty a zejména staré stromy s dutinami na břehu Úpy. Mláďata vyskakují z dutin buď sama nebo je samice jedno po druhém vynáší.

Nejnápadnějším obojživelníkem je mlok skvrnitý (*Salamandra salamandra*), jehož larvy se vyvíjejí v čistých, dobře prokysličených potůčcích a prameništích. Dospělí mloci se vyskytují na vlhkých místech v listnatých leších, nejčastěji v blízkém okolí potůčků. Jejich oblíbeným úkrytem jsou trouchnivějící padlé stromy. Výrazný barevný kontrast černé a žluté upozorňuje případné predátory na skutečnost, že se jedná o zvíře nějakým způsobem nebezpečné, v tomto případě jedovaté. Mlok kožními žlázami vylučuje sekret, který ve styku se sliznicemi očí a úst silně pálí.

Vzácným druhem hmyzu, chráněným i legislativou Evropské unie, je vážka klínatka rohatá (*Ophiogomphus cecilia*), jejíž larvy jsou vázány na písčité dna proudných úseků Úpy a potoků. Vývoj larev je asi 3 až 4letý. Důležitá je přítomnost nezabahněných a vegetací nerostlých míst.

Strumičník zlatooký (*Osmylus fulvicephalus*) je bioindikátor, vzácný druh. Larvy žijí pod kameny nebo v mechu v čistých tekoucích potocích. Je ohrožen zejména znečištěním vody, ale i úpravami vodního koryta. Vyžaduje písčité nánosy a litorál.

Regionální informační centrum

Legionářská 33, 552 03 Česká Skalice

tel.: 491 453 870, 773 578 112

e-mail: infocentrum@ceskoskalicko.cz

www.ceskoskalicko.cz

www.ceskaskalice.cz

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR

regionální pracoviště Východní Čechy

Jiráskova 1665, 530 02 Pardubice

www.ochranaprirody.cz

Foto © Blanka Mikátová, David Číp, 2021

Text © Blanka Mikátová, David Číp, 2021

Projekt je spolufinancován z prostředků EFRR prostřednictvím Euroregionu Glacensis

Babiččino údolí

Je známé jako místo, kde své dětství prožila spisovatelka Božena Němcová. Dodnes si zachovalo svou krásu i přírodovědné hodnoty. Je to pestrá mozaika různých stanovišť, jako jsou louky, lesy, řeka Úpa, potůčky a prameniště...

Božena Němcová měla k přírodě velmi silný vztah, dobře ji znala a měla dokonce i odborné znalosti. Rostliny uměla pojmenovat latinsky, o čemž všem svědčí i některé texty v Babičce:

*Začasté chodila babička s dětmi na delší procházky, třebaš do myslivny nebo do mlýna, nebo si zašly do lesa, kde ptáčekové líbezně zpívali, kde byly pod stromy nastlané měkounké podušky a tolik vonných konvalínek rostlo, petrklíčů, podléšek, kohoutků, celé keříčky lýkovce a ten pěkný zlatohlávek (pozn.: *Lilium martagon*)...*

Božena Němcová: *Babička*, kap. II

Proč jsou louky v Babiččině údolí pruhované?

Na panské louce kvítí až strakato, uprostřed louky mez, na mezi materídoušky, jak by nastlal...

Božena Němcová: *Babička*, kap. VIII

V dobách, o kterých píše Božena Němcová ve své Babičce, byly louky pravidelně sekány nebo spásány. Rozdíl mezi tehdejší a současným způsobem seče a kosení je však veliký. Ruční sekání kosou bylo pomalé a 100 ha luk v údolí nebylo jednorázově posekáno nikdy. Část luk byla také ponechávána jako pastviny. Součástí luk byly i meze, které se sekaly méně a rostly zde jiné rostliny než na lukách. Tento pomalejší a mnohem rozmanitější způsob obhospodařování umožňoval zachovat velkou pestrost samotných luk i hmyzu. Například denní motýli se na lukách vyskytovali ve větším množství, než je tomu dnes.

Při současném strojovém sečení jsou na velkých plochách jednorázově odstraněny kvetoucí rostliny a chybí tak nektar, který je potravou dospělých motýlů. Zároveň je blokován vývoj další generace, protože chybí možnost naklást vajíčka na vhodné živné rostliny. Pokud již vajíčka nakladena byla nebo se vylíhly housenky, chybí potrava i pro housenky. Tyto nároky splňovalo tradiční zemědělské hospodaření s časově rozloženou sečí, ponecháním nesekaných ploch na okrajích, v okolí remízů apod.

Vhodným a alespoň částečným řešením je pásová seč. Tento doposud neobvyklý způsob kosení je v současné době použit i v Národní přírodní památce Babiččina údolí. Pro návštěvníka je poněkud nezvyklé vidět „pruhované“ louky, na nichž je v pásích ponechána čtvrtina až polovina nesekaná. Při další seči se kosené a ne-

kosené plochy vymění. Tento způsob obhospodařování luk umožňuje jejich údržbu a zachování, kdy louky nezarástají náletovými dřevinami a zároveň umožňuje zajistit dostatek potravy pro motýly i další druhy hmyzu.

Na loukách se však vyskytuje celá řada dalšího vzácného hmyzu. Zajímavý způsob života mají například majky. Jejich vývoj probíhá především u samotářských včel. Samičky majek kladou vajíčka do půdy. Larvy, které se vylíhnou, čekají na kvetoucích rostlinách na vhodné „letadlo“, jejich další vývoj může pokračovat pouze v hnízdech samotářských včel. Larvička (tzv. triungulin) se přichytává na povrch potenciálních hostitelů a nechá se jimi přenášet na různě velkou vzdálenost do hnízd. Když včela uzavře larvičku v plodové komůrce, ta sežere vajíčko a svlékne se v nepohyblivou larvu, která se živí zásobami medu a pylu určenými původně pro včelí larvu. Majky jsou ohroženy především úbytkem hostitelských druhů blanokřídlých a úbytkem a zánikem vhodných stanovišť.

STROMY A JEJICH OBYVATELÉ

Kdyby chyběl na těch místech jediný strom, jediný keř, chybělo by mi cosi...

Božena Němcová: *Babička*, kap. XV

Na svazích údolí místy zůstaly pěkné dubohabrové lesy, jejichž součástí jsou i staré stromy s dutinami. Krásné, staré solitérní stromy se vyskytují i na loukách. Právě staré stromy s dutinami jsou útočištěm mnoha zajímavých druhů živočichů. Četným druhům mohou sloužit i odumírající a mrtvé, trouchnivějící stromy. Zde najde vhodný úkryt mnoho vzácných druhů hmyzu, obojživelníků a plazů. Právě toto mrtvé, rozpadající se dřevo chybí v běžném hospodářském lese a s ním chybí i četné zajímavé druhy živočichů, hub i dalších organismů. Proto je v chráněných územích alespoň část stromů ponechávána do stadia rozpadu.

Na stromech se vyskytuje několik druhů netopýrů, některé druhy se v letním období mohou ukrývat pod odchlípnutou kůrou, většinou však využívají různé dutiny. Menší dutiny obsazují jednotliví samci, větší dutiny jsou využívány zejména koloniemi samic s mláďaty. Jednotlivé druhy mají různé potravní nároky a způsoby lovu. Lovištěm rychle létajících druhů je oblast nad korunami stromů (např. netopýr rezavý a netopýr čer-

ný). Jiné druhy sbírají sedící kořist z listů, větví a kmenů (např. netopýr velkouchý, nebo ušatý). Velké druhy netopýrů (např. netopýr velký) sbírají kořist ze země, hlavně střevlíkovité brouky.

Hojně se zde vyskytují různé druhy lesních pěvců (pěnkavy, červenky, kos černý, drozd zpěvný, sýkora, brhlík lesní, králíček obecný i ohnivý). Žijí zde i náročnější druhy, které reprezentuje např. budníček lesní, drozd kvíčala, lejsek bělokrký, dlask tlustozobý nebo hýl obecný. Téměř každého návštěvníka upoutají v jarním období holubi hřivnáči, vyhřívající se a tokající na vrcholcích stromových korun. Stejně nápadné je bušení různých druhů šplhavců do dutých větví a stromových kmenů. Právě u této skupiny zde nacházíme značnou pestrost druhů. Pravidelně se vyskytuje datel černý, strakapoud velký, žluna zelená i šedá. Vzácně můžeme pozorovat i strakapouda prostředního.

Na staré stromy s dutinami nebo tlející padlé kmeny je vázáno mnoho druhů hmyzu, například zdobenec zelenavý, páchník hnědý, zlatohlávek skvostný...

Larvy zdobence zelenavého se vyvíjejí v tlejícím dřevě listnatých stromů, proto je důležité ponechat v lese i staré tlející stromy. S dospělými brouky se můžeme setkat na kvetoucích rostlinách.

Páchník hnědý (*Osmoderma eremita*) žije velmi skrytým způsobem života. Je závislý na přítomnosti dutých, pokud možno osluněných stromů (např. duby, buky, lípy, vrby). V minulosti obýval přírodní stanoviště s dostatkem dutých stromů – řídké listnaté háje v teplejších polohách, pastevní lesy a další podobná stanoviště. V současné době tato místa v krajině chybí. Listnaté lesy v jižní části Babiččina údolí a staré solitérní stromy na loukách však jeho potřebám dobře vyhovují. Několikaletý vývoj larev probíhá v hlubších dutinách, larvy se živí dřevem po obvodu dutiny. Imaga jsou omezeně pohyblivá, většinou setrvávají v rodných dutinách, které opouštějí jen výjimečně. Létají maximálně do vzdálenosti 400 m, proto musí být vhodné dutiny poměrně blízko sebe.